

Hideg Anna (Órdöngösfüzes) és Szilágyi Anna (Melegföldvár) népi énekes adatközlők. Forrás: indafoto.hu

 Konkoly Csenge

A mezőségi vokális népzene parlando-rubato előadásmódja

A Mezőség magyarok, románok és szászok lakta erdőtlen, dombos vidék Kolozsvártól keletre, a Kis- és Nagy-Szamos, a Sajó, a Maros és az Aranyos folyók között.¹ Ez a vidék a magyarok által legkorábban benépesített erdélyi területek közé tartozik. A román lakosság a középkorban települt be ebbe a térségbe, később, a 16-17. századi Erdélyi Fejedelemség háborús évtizedei és a megfogyatkozott magyarság révén egyre nagyobb lélekszámban növekedett.

A népzeneudomány Mezősége csak viszonylag későn figyelt fel; Székelyföldre, Kalotaszeghez képest teljesen feltérképezetlen területnek számított. Lajtha László 1941-es széki gyűjtése az egyik legkorábbi gyűjtés, amely elindította a monografikus gondolkodású, szisztematikus feltárást.² Lajthát Kodály Zoltán javaslata vezette Székere, melyre így emlékezik:

„1940-ben történt. Erdélyi gyűjtőútra indultam. Sokfelé kellett volna mennem, hiszen 22 esztendő sok elmulasztott feladata várt reánk. Hosszas válogatás és latolgatás után két tervet tartottam meg. Az egyik szerint Szolnok-Doboka megye Szék községébe szerettem volna menni, hiszen ezideig a szolnok-dobokai népzeneről semmi érdemlegeset nem tudtunk. A másik tervem az volt, hogy Kalotaszegbe utazom, ahonnan sok és szép hangszeres muzsikának ismertük a dallamát, de csak most, újabban nyílt módunk arra, hogy ne csak a primás, hanem az egész »banda« együttes játékát is felvehessük. [...]

Néhány hónappal indulásom előtt elmondottam terveimet Kodály Zoltánnak s azt is, hogy alig tudok választani közülük. Kodály habozás nélkül válaszolt s elmondotta, hogy nemrégiben széki hímzéseket látott. Ahol ilyen szép és sajátos hímzések élnek még ma is, kell ott – mondotta – valami érdekes muzsikának is lenni. Lelkesen beszélt s erősen biztatott a széki útra.³

Az 1940-es és '50-es években Magyarország és Románia között fennálló zárt politikai rendszer és rendkívül feszült helyzet ellehetetlenítette, hogy a magyarországi népzeneutatók folytassák az erdélyi helyszíni terepmunkát.⁴ Jagamas János,⁵ Szenik Ilona, Szegő Júlia – a kolozsvári Folklor Intézet zenetudósai – tovább gyűjtöttek Mezősége: rendkívül élő zenei környezettel találkozhattak, rendszeres táncérettel, bálokkal, más zenés alkalmakkal, kiváló énekes egyéniségekkel. Az ő munkásságukból a magyarországi népzeneudomány vajmi keveset ismerhetett, csak amit publikáltak.⁶ Szenik Ilona és Szegő Júlia gyűjtései máig ismeretlenek a hazai etnomuzikológia számára.

Jagamas János népzenei gyűjteménye⁷ nemcsak azért páratlan, mert 6000 dallamot gyűjtött a Fekete-Körös, a Nagy-Szamos, a Felső-Maros mentén, Kalotaszegen és a Mezősége, hanem mert olyan korszakban tevékenykedett, amelyben a néphagyomány még nem indult el hanyatló, polgárosodó útján. Jagamas gyűjteménye hidat képez az 1940-es évek gyűjtései és a – Kallós Zoltán és Martin György nevével fémjelzett – '60-as évek népzene gyűjtései között, és választ nyújt arra is, miként változott meg ezidőtájt a paraszti társadalom hagyományos zenei kultúrája.

A mezőségi népdalok énekes és hangszeres hagyománya archaikus előadásmódot őrzött meg: dinamikus, erőteljes hangzás, elevenség, gazdag, a barokkos hagyományokat

őrző, csipkeszerű ornamenshasználat jellemzi.⁸ Az énekesek mind a lassú dallamokat, mind a táncdallamokat kifejezetten lassan éneklék, magas hangfekvésben valamint különleges gégeállásban. Ettől olyan lenyűgöző és méltán népszerű a népdal szerelmesei és a táncházmozgalom számára is.

Az egyes falvak énekes előadásmódja is jól megfigyelhetően eltérő, mégis hasonló. Az énekesek és muzsikusok még az új stílus esetében is felöltöztetik az adott dallamot olyan stílári jegyekkel – mint például a díszítettség, ritmikai-metrikai variabilitás, ingadozó intonációhasználat az egyes hangsorokban –, melyek régies hangzást kölcsönöznek.

Műfaji és dallamtípus szerinti sokszínűséget is megfigyelhetünk az itteni parlando-rubato dallamok esetében: a karakterisztikusan parlando, rubato előadásmódú műfajok mellett – mint a keserves, ballada, egyházi népének, sirató, – vannak speciálisan mezőségi népszokások, mint például a gózsálás, a házasság előtt elhunyt leányok, legények énekes sirató kultusza.

A giusto dallamok körében is találunk parlando-rubato előadásmódot, a lírai szerelmi dalok sokszor ilyenek, melyeket táncdallamként is alkalmaznak. A giusto dallam általában 4/4-es metrikai egységű, de eltérő hangsúlyrendszerű, azaz aszimmetrikus lüktetéséhez a hosszabb, hangsúlytalan helyeken díszítéseket illesztnek, ennek következtében eltérnek a megszokott ritmizálástól. Ezeket az aszimmetrikus giustokat összefoglaló néven *erdélyi lassúknak* nevezzük..

A vokális népdalok e ritmizálása különösen érdekes a hangszeres zenében: a hegedűjáték ritmizálása az énekhez hasonlóan itt-ott szabad és elbeszélő a kontra (hegedűből átalakított brácsa, egyenesre vágott húrtartó lábbal), és a bőgő kísérő és taktusjátékához képest. Feltételezhető, hogy ez az előadásmód a nyugat-európai magaskultúra táncos szokásait őrizte meg nálunk az élő hagyományban, a táncpárok proporciós gyakorlatának részeként.¹⁰

¹ Kósa László-Filep Antal: Mezőség. In: Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980. 605-607.

² Lajtha László: Széki gyűjtés. In: Népzenei monográfiák II. Zeneműkiadó, Budapest, 1954.

³ Lajtha László: „Újra megtalált magyar népdaltípus” In: Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára. Szerk.: Gunda Béla. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 1943., 219.

⁴ Gulyás László: A tartományi rendszer és a nemzeti kérdés Romániában 1950-68. Tér és Társadalom XXIV. évf./30. szám (2010.) 163-176.

⁵ Benkő András: Jagamas János (1913-1997). In: Művelődés LI. évfolyam (1998.) 2. szám 14-15.

⁶ Jagamas János – Faragó József (szerk.): Romániai magyar népdalok. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1974.

⁷ Pávai István-Zakariás Erzsébet (szerk.): Jagamas János népzenei gyűjteménye a Román Akadémia Folklor Archivumában, MTA BTK Zenetudományi Intézet - Hagyományok Háza, Budapest, 2014. Negyven év telt el a két kiadás között.

⁸ Paksa Katalin: A magyar népdal díszítése. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 1993. 71-90.

⁹ Constantin Brăiloiu: Le rythme aksak. Abbeville, 1952.

¹⁰ Pávai István személyes közlése, Martinnal folytatott beszélgetése alapján.